

Մ ՈՒՐՐ Զ ԱԿՈՐ

ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՆԻՍ ԱՄՅՐ ԵՒ ԿԵՂԵՑԻ

ՅԻԱՆԱԿԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ԿԻՐԱԿԻ

3 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2017

Կիրակնօրեայ Ընթերցումներ	Էջ 1
«Ուխտին Տապանակը» (41)	Էջ 2
Ծանուցումներ	Էջ 4

ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

ԵՍԱՅԻ ՄԱՐԳԱՐԷԻ ԳԻՐՔԷՆ

(36.22-37.11)

Քեղկիայի որդի եղիակիմը, որ արքունի հազարապետն էր, հրովարտակներու քարտուղար Սոմնասը եւ Ասափի որդի Յովաքը, որ արձանագրութիւն պահող քարտուղարն էր, իրենց վերարկուները պատռած՝ եկան Եզեկիա թագաւորին մօտ, եւ Սենեքերիմի հրամանատարին խօսքերը փոխանցեցին:

Եզեկիա երբ լսեց՝ իր հագուստները պատռեց, քուրճ հագաւ եւ ելաւ Տիրոջ տաճարը դնաց, եւ եղիակիմ հազարապետը, քարտուղար Սոմնասն ու տաճարի քահանաներէն ծերերը, բոլորն ալ քուրճեր հագած, ղրկեց Ամոսի որդի Եսայի մարգարէին քով, որպէսզի անոր ըսեն. «Եզեկիա այսպէս կ'ըսէ.՝ Այսօր սուգի, նախատինքի, կշտամբանքի եւ բարկութեան օր է: Ծննդական կնոջ պէս՝ երկունքը բռներ է մեզ, բայց ոյժ չունինք ծնանելու: Թող քու Տէր Աստուածդ լսէ թէ ի՛նչ կ'ըսէ Ասորեստանի թագաւորին հրամանատարը, որ իր Տիրոջ կողմէ ղրկուեցաւ կենդանի Աստուածը նախատելու ա՛յն նախատական խօսքերով, որ քու Տէր Աստուածդ լսեց: Արդ, հարցուր քու Տէր Աստուծոյդ, ի՞նչ պիտի ըլլայ մնացողներուս վիճակը»:

Երբ Եզեկիա թագաւորին ծառաները Եսայիի քով եկան, Եսայի ըսաւ անոնց. «Հետեւեալը ըսէք ձեր տիրոջ.՝ Այսպէս կ'ըսէ Տէրը. Մի՛ վախնար այն խօսքերէն որ լսեցիր եւ որոնցմով Ասորեստանի թագաւորին պատգամաւորները զիս նախատեցին: Ահաւասիկ ես անոր հոգին պիտի խռովեմ այնպիսի լուրով մը, որ

ստանալուն պէս իր երկիրը պիտի վերադառնայ եւ հոն սուրով պիտի սպաննուի»:

Ասորեստանի թագաւորին հրամանատարը վերադարձաւ իր տիրոջ մօտ, որ Լաքիշէն ելած եւ Լիբնա քաղաքը պաշարած էր: Այնտեղ Սենեքերիմ լսելով որ Եթովպիոյ Թարակա թագաւորը իր վրայ յարձակած է, անոր դէմ դարձաւ: Նոյն ատեն պատգամաւորներ ղրկեց Եզեկիային, ըսելով. «Այսպէս ըսէք Հրէաստանի թագաւոր Եզեկիային.՝ Այն Աստուածը որուն ապաւիններ ես՝ թող քեզ չխաբէ, ըսելով թէ Երուսաղէմը Ասորեստանի թագաւորին ձեռքը պիտի չմատնուի: Մի՛թէ չլսեցիր՞ թէ ի՛նչպէս Ասորեստանի թագաւորները ամբողջ աշխարհը կործանեցին: Կը կարծես որ դուն պիտի ազատի՞ս»:

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼԻ

ԹԵՍԱՂՈՆԻԿԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԳՐԱԾ

ԱՌԱՋԻՆ ՆԱՄԱԿԷՆ

(4.1-11)

Այսպէս, ուրեմն, եղբայրներ, մենք ձեզի Աստուծոյ հաճելի ըլլալու համար: Թէպէտ այդպէս կ'ապրինք արդէն, սակայն կը խնդրենք եւ Տէր Յիսուս Քրիստոսի անունով կը թելադրենք որ շարունակէք յառաջանալ ներկայ ձեր ընթացքին մէջ: Գիտէք թէ ի՛նչ պատուէրներ տուինք ձեզի Տէր Յիսուսի անունով, որովհետեւ Աստուծոյ կամքն է որ դուք սրբուիք եւ ամենեւին հեռու մնաք պոռնկութենէ: Ձեզմէ իւրաքանչիւրը թող սրբութեամբ ու պատուով ամուսնանայ: Կըքոտ ցանկութիւններու անձնատուր մի՛ ըլլաք հեթանոսներուն պէս, որոնք զԱստուած չեն ճանչնար. կամ չըլլայ որ մէկը եղբօր մը դէմ մեղանչէ անոր կիներ յափշտակելով, որովհետեւ այդ բոլորին համար Տէրը իր դատաստանին մէջ անողոք պիտի ըլլայ, ինչպէս սկիզբէն ըսինք ձեզի եւ ազդարարեցինք: Մի՛թէ Աստուած մեր պղծալից կեանքը շարունակելու՞ հրաւիրեց

մեզ, թէ սրբութեամբ ապրելու: Անշուշտ թէ սրբութեամբ ապրելու: Հետեւաբար ով որ սրբութեան այս պատուէրը կ'արհամարհէ՝ մարդ մը անարգած չ'ըլլար, այլ նոյնինքն զԱստուած, որ իր Սուրբ Հոգին կու տայ մեզի:

Գալով եղբայրսիրութեան, մեր գրելուն պէտք չունիք, որովհետեւ ինքնին դուք Աստուծմէ սորված էք զիրար սիրել, ինչպէս արդէն գործնապէս ցոյց կու տաք այդ սէրը ամբողջ Մակեդոնիայի բոլոր եղբայրներուն նկատմամբ: Բայց դարձեալ, եղբայրներ, կը խնդրենք որ աւելի առատանաք ձեր սիրոյն մէջ, ջանաք հանդարտ կեանք մը վարել, միայն ձեր գործին նայիլ եւ ձեր աշխատանքի վաստակով ապրիլ, ինչպէս որ պատուիրեցինք ձեզի, որպէսզի ձեր պարկեշտ ընթացքով յարգուիք չհաւատացողներէն եւ ոեւէ մէկուն կարօտ չմնաք:

ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱԻԵՏԱՐԱՆԷՆ
ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍԻ
(13.1-9)

Ոմանք եկան Յիսուսի եւ պատմեցին այն գալիլիացիներուն մասին, որոնք Պիղատոսի կողմէ սպաննուեցան, երբ Աստուծոյ զոհ կը մատուցանէին: Յիսուս անոնց ըսաւ. «Կը կարծէ՞ք թէ սպաննուող գալիլիացիները միւս բոլոր գալիլիացիներէն աւելի մեղաւոր էին, որ այդպիսի վախճան մը ունեցան: Ո՛չ: Կ'ըսեմ ձեզի, որ եթէ չապաշխարէք՝ դուք բոլորդ ալ նոյնպէս պիտի մեռնիք: Կամ ի՞նչ կը մտածէք այն տասնեութ մարդոց մասին, որոնց վրայ ինկաւ աշտարակը Սելովամի մէջ եւ սպաննեց զանոնք: Անոնք աւելի՞ յանցաւոր էին քան Երուսաղէմի բոլոր բնակիչները: Ո՛չ: Կ'ըսեմ ձեզի, որ եթէ չապաշխարէք՝ բոլորդ ալ նոյնպէս պիտի մեռնիք»:

Անոնց հետեւեալ առակը պատմեց. «Մարդ մը կար որ իր այգիին մէջ թզենի մը տնկած էր: Երբ ժամանակը եղաւ, թուզ քաղելու գնաց, բայց թզենիին վրայ պտուղ չգտաւ: Այգեպանին ըսաւ. “Այս երրորդ տարին է որ կու գամ թուզ քաղելու, բայց չեմ գտներ: Ուստի կտրէ՛ գայն, ինչո՞ւ անիմաստ կերպով տեղ գրաւէ”: Այգեպանը պատասխանեց. “Տէ՛ր, թող այս տարի ալ մնայ. ես իր շուրջի հողը կրկին կը փորեմ եւ պարարտացուցիչ կը դնեմ: Այս ձեւով թերեւս պտուղ տայ. ապա թէ ոչ՝ գալ տարի կտրէ՛ գայն”»:

«ՈՒԽՏԻՆ ՏԱՊԱՆԱԿԸ»
Կոլիպոյ Կաթողիկոսութեան
ՄԻՍԷ ԱՆԹԻՒԱՍ
ՓՈՒՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ
ԳԱՌՆԻԿ ԱԷ. Ք. Գ.

ԱՂԷՏԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒՆԵՐԸ

Շաբաթ, 18 Ապրիլին, Օսմանեան Խորհրդարանը իր օրակարգին նաեւ նիւթ էր ըրած Ատանայի ջարդը⁶⁰⁸: Ազմկալից անցած էր անիկա:

Թուրք իթթիհատական երեսփոխաններէն մին (Արիֆ Իսմէթ պէյ) յայտարարած էր եւ կոչ ուղղած, ըսելով. «Ատանայի մէջ պատահած դէպքերը ո՛չ մէկ բանով կարելի է նկարագրել (...) Հոն ջարդուած մարդիկը մեր հայրենակիցներն են, անոնց վնասը մեր ալ վնասն ըսել է: Զանոնք այս վիճակին մէջ ձգել՝ անխղճութիւն է, յանցաւորը անպատիժ թողուլն ալ նոյնքան անպատուաբեր է մեզ համար (...) Ժողովս այս մասին պէտք է որոշում մը քուարկէ, պէտք է քննիչ մարմին մը ղրկէ անմիջապէս, որպէսզի ոճրագործները ամենածանր պատիժներու ենթարկուին»:

Նոյն առիթով՝ ձայն էր առած Գրիգոր Զօհրապ: Ան ամենաբուռն կերպով մերժած էր դէպքին պատասխանատուութիւնը հայերուն վրայ բեռնելու զրպարտութիւնները, եւ ցոյց տուած թէ՛ կեդրոնական կառավարութեան եւ թէ՛ տեղական կառավարութեան մեղսակցութիւնը: Ան ըսած էր թէ՛ «Ջարդերու մէջ երկու կողմ կայ. մէկը որ կը յարձակի, միւսը որ յարձակումը կը կրէ»: Ապա՝ «հայերը իբրեւ ապստամբ ցոյց տալու հակում մը կայ միշտ (...) Ատանայի ջարդը տեղական իշխանութիւնը ընել տուեր է»: Յետոյ ապացուցած՝ որ նահանգին ջարդերը օրեր առաջ պատրաստուած բռնապետական գործ էին, եւ թէ՛ գինուորը մեծ բաժին մը ունեցած էր այդ գործին մէջ:

Թէ՛ Խորհրդարանին եւ թէ՛ կեդրոնական կառավարութեան կողմէ քննիչներ պիտի ղրկուէին Ատանա նահանգ. նոյն ատեն՝ բանակէն Պատերազմական ատեան մը:

Խորհրդարանի քննիչներէն էր Չերմ իթթիհատական Յակոբ Պապիկեան, իրեն հետ էր կուսակից մը՝ Եուսուֆ Քէմալ:

Պապիկեան իր պաշտօնը կատարելէ յետոյ, կամ ալ իր ընկերակիցին հետ անհամաձայնութեան պատ-

ճառով⁶⁰⁹, դարձած էր Կ. Պոլիս եւ պատրաստած տեղեկագիր մը: Ան խորհրդարանին մէջ զայն կարդալէ օր մը առաջ՝ 20 Յուլիս 1909-ին՝ «անծանօթ պատճառով մը» յանկարծ մահացած էր:

Թերզեան քաղաքապետը տուած է տեղեկագիրը⁶¹⁰: Անկէ՛ դարձեալ քաղաքապետը. «Շատ բաներ տեսայ (...) բայց երբեք չեմ տեսած Ատանայի նահանգին մէջ կատարուած ջարդին եւ աւարառութեան նմանը (...) Ըստ իմ կատարած քննութեան արդիւնքին, անձերու կորուստը 25 կամ 30,000 կը հասնի (...) Ոչինչ կայ որ կարենայ ապացուցանել ո՛չ իսկ ծնցնել գաղափարը ապստամբութեան մը Ատանայի հայոց կողմէ, ընդհակառակը գոհաբերուած են անոնք յետաշրջականներու խաղին...: Օսմանիէի, Համիտիէի, Տարսուսի, Տէօրթեօլի, Հաճընի, եւ ուրիշ վայրերու ջարդերը, մէկ խօսքով համանամանն ու միանգամայն արդիւնքն են Ատանայի շարժումին: Միեւնոյն հրամանը ծնունդ տուած է ամենուն»: Թէպէտ Պապիկեան «յետաշրջականներ»ուն, այսինքն՝ համիտականներուն վերագրած է, սակայն տեղեկագրին սկզբնաւորութեան կատարած ակնարկութիւնը՝ թէ այս ջարդն ու աւարառութիւնը գերազանցած էին Սուլթան Համիտի ժամանակ եղածներէն՝ կը թելադրէ, որ Աղէտին պատասխանատուները միայն «յետաշրջականներ»ը չէին, այլեւ՝ իր կուսակցութեան անդամներ:

Մուշեղ եպիսկոպոս իր գրքոյկին մէջ երկու անգամ անդրադարձած է Աղէտին պատասխանատուներուն: Առաջին. «...Սահմանադրական, ազատ եւ իբր թէ արգար ըէփմի մը օրով, Ատանայի նման կարեւոր նահանգի մը կուսակալութեան պաշտօնը յանձնուած էր Երլտըզի պալատին էնթրիկներով եւ հայաջինջ ու երկրակործան քաղաքականութիւնովը խմորուած ձէվատ պէյի մը. նահանգին հրամանատարութիւնը յանձնուած էր երէկի Երլտըզի դժոխային ծրագիրներուն գործիք եւ Մարաշի 95-96-ին ջարդը կազմակերպող Ֆէրիք Մուսթաֆա Բէմզի փաշայի, որ կարծես Ատանա կը զրկուէր Զէյթունի մէջ իր կրած պարտութեան վրէժը լուծելու, եւ Ոստիկան զօրաց հրամանատարութիւնը յանձնուած էր Ահմէտ պէյ անունով, իր պաշտօնին գիտակցութիւնը չունեցող, անուս, մոլեռանդ եւ բռնապետութեան բոլոր գարշութիւններով ապականած մէկու մը: Ահա այն երրորդութիւնը, որ իր ստորադաս պաշտօնէութեան հետ հովանաւորած, դիւրացուցած եւ մասնակցած է նահանգի կեդրոնին մէջ սկսած եւ միեւնոյն պահուն ճիւղաւորուած Ատանայի մեծ ջարդին»⁶¹¹: Երկրորդ թէ՛ Ատանայի բոլոր հակասահմանադրական թուրք մեծամեծները պատասխանատու են, եւ թէ՛ բազմաթիւ պատասխանատուներ, ջարդ տեղի ունեցած քաղաքներուն եւ գիւղերուն մէջ⁶¹²:

Օրմանեան արքեպիսկոպոս այսպէս տեսած է. «Կոտորածը զգացուեցաւ 1909 Մարտ 31-ին, Կ.

Պոլսոյ շփոթութեանց օրը, եւ սկսաւ միւս առտուն Ապրիլ 1-ին, ինչ որ երկու եղելութեանց ներքին կապը կը մատնանշէ: Բացարձակապէս եւ ամբողջապէս Ապտիւլ Համիտի բռնապետական նախաձեռնութեան պիտի վերագրուէր այդ աղէտալի կոտորածը, եթէ իր գործադիրներուն մէջ ազատական եւ ազատարար կոչուած խումբէն անձեր չգտնուէին, եւ եթէ տխուր եղելութեանց տխրագոյն հետեւանքները Ապտիւլ Համիտի գահնընկեցութենէ ետքն ալ չչարունակէին (...) եւ այսպէս Ապտիւլ Համիտի բռնապետութիւնը եւ Իթթիհատի ազատականութիւնը իրարու կը մօտենային, եւ տարբեր տեսակէտներէ մղուելով նոյն նպատակի վրայ կը գուգակցէին, եւ առեղծուածային կարծուած համաձայնութիւնը կ'իրականանար: Կոտորածին օրը արձակուած շէրիաթի ազաղակները, մայրաքաղաքին մէջ յուզուած համիտական ծրագիրը կը յիշեցնէին. իսկ տիրող կառավարութեան կոտորածին նախապատրաստութեանց մէջ ունեցած դերը եւ հայ տարրին ազատութենէ օգտուելը արգիւելով թուրք տարրը յառաջացնելու ծրագիրը՝ Իթթիհատական մասնակցութիւնը կը պարզէր: Արդէն եթէ ոչ կրօնամոլ, գոնէ ազգամոլ ուղղութիւնն էր, որ Ապտիւլ Համիտի ու Իթթիհատի փոխադարձաբար համամիտ, թէ որ համիմաստ յարաբերութիւններուն հիմը կը կազմէր. Ապտիւլ Համիտ Իթթիհատը նենգել կը կարծէր, եւ Իթթիհատ Ապտիւլ Համիտէ օգտուել կը դիտէր»⁶¹³:

Կառավարութեան քննիչ յանձնաժողովը Աղէտին պատասխանատու կը համարէր «յետադիմականներ»ը, եւ կը յորդորէր, որ «այս կարգի զէպքեր»ու կրկնութեան առաջքն առնելու համար՝ փոխանակ «տգէտ եւ ամէն կարգի հոսանքի աննկատօրէն ենթակայ եղող անձերը պատժելու»՝ պատժել «գրգիչներէն ու պատասխանատուներէն 3-4ը (...) յօրինակ այլոց»⁶¹⁴:

Յանձնաժողովի տեղեկագիրներուն վրայ, Նախարարաց խորհուրդը պիտի յանգէր սա որոշման.

Ատանայի Պատերազմական ատեանին առջեւ դատի քաշել հետեւեալ անձերը. նախկին կուսակալը՝ ձէվատ պէյ, զինուորական հրամանատարը՝ Մուսթաֆա Բէմզի փաշա, ձէվէլ Պէրէքէթի կառավարիչը՝ Ասաֆ Էսատ պէյ, Իթիտալի իմբագիրներ՝ Իհսան Ֆիքրին եւ Իսմայիլ Սաֆան, Ատանայի երեւելիներէն՝ Ապտիւլ Գատիր, եւ Պօշնազ Սալիհ:

Ինչպէս Թերզեան նշած է, այս որոշումները միայն ձեւակերպութեան համար տրուած էին եւ գրեթէ չգործադրուեցան⁶¹⁵:

Բացայայտօրէն բնաջնջական այս քաղաքականութիւնը Պատերազմական ատեանն եւս պիտի վարէր, ու անոր ալ ընթացքը եւ տուած վճիռներն ու որոշումները այն արդիւնքին տանէր, որ յու-

սախափութեան պիտի մատնէր արդարութեան
ակնկալութիւնը: Ատեանին քաղաքականութիւնը
«խիստ տարօրինակ եւ յուսացուածին բոլորո-
վին հակառակը» պիտի ըլլար⁶¹⁶: Արդ, Ատանայի
քրիստոնեայ կրօնապետերուն կողմէ բողոքագիրը,
որ ուղղուած էր Եպարքոսութեան կամ Նախարար-
ապետութեան, Պատերազմական Նախարարութեան,
Դատական Նախարարութեան եւ Քրիստոնեայ
Պատրիարքներուն, պիտի սոսկար գաղափարէն՝ թէ
ատեանին անարդարութիւնը կրնար յանգիլ եղեռնին
կրկութեան⁶¹⁷:

(Շարունակելի 41)

Ա.ԳԻՒԻՐՆԵՐ ԵՆ ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

608.- Ատանայի Ջարդը Խորհրդարանին Մէջ, ԺԿ, 20 Ապրիլ/3
Մայիս 1909, է 2: Շարունակութիւնը՝ Երեսփոխանական Ժողովի
66-րդ Նիստը, ԺԿ 21 Ապրիլ/4 Մայիս 1909, է 1:

609.- Տեսակցութիւն Մը Պապիկեան Յակոբ Էֆէնտիի Հետ,
ԺԿ 26 Յուլիս/9 Յուլիս 1909, է 3:

610.- ԹԿԱ, է է 446-454:

611.- ՄԱՊ, է 25:

612.- Ն, է է 63-64:

613.- ՕԱԳ, յօդ. 3116, սս 5426-5427:

614.- ԹԿԱ, Օսմանեան Կառավարութեան Քննիչ Յանձնա-
ժողովին Առաջին Տեղեկագիրը, է 699:

615.- Ն, Քննիչ Յանձնաժողովին Տեղեկագիրներուն Ար-
դիւնքը, է 716:

616.- Ն, Պատերազմական Ատեանի Արդարութեանը Մասին
Բողոքագիր, է 422:

617.- Ն, է 429:

Ս. ՅԱԿՈՒԲ ԵԿԵՂԵՅՈՅ ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ՏՕՆԻՆ ԱՌԹԻ

ԿՐՐԱԿԻ, 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2017

ՄԻՐՈՅ ԸՆՇ

ՀՄԸՄ-ԿԱՆՔ/ՀՂԿ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

ՄԱՐԶԱՍՐԱՀԻՆ ԱԵՉ

ԸՆՇԿԵՐՈՅԹԻՆ ՏՈՍԱԵՐՈ

ԱՊԱՀՈՎԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

ՀԵՌԱԶՂՆԵԼ ԵԿԵՂԵՅՈՅ

ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ՝

514-331-5445 x 202 ԹԻՒՆ

Տ Օ Ն

Ս. ՅԱԿՈՒԲ ԵԿԵՂԵՅՈՅ

ԱՆՈՒԱՆԱԿՈՉՈՒԹԵԱՆ

ԿՐՐԱԿԻ, 17 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2017

ԿՐ ՊԱՏԱՐԱԳԷ ԵՒ ԿՐ ՊԱՏԳԱԾԷ

ԳԵՐՇ. Տ. ԲԱՔԳԷՆ

ԱՐՔԵՊԻԱԿՈՊՈՍ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԳԱՆԱՏՅԱԻ ՀՂՈՅ

ԹԵՄԻՆ

ՅԱԽՐՏ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԻՆ՝

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍ

ՎԵՐ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ՀՈԳԻՅ՝

ՀՐԱՆՊ, ԵՐՈՒԱՆՊ, ՅԱԿՈՒԲ

ԲԱՍՏՐԱՃԵԱՆՆԵՐՈՒ,

ՊՕՐՈՍ ՍԱՃԵԱՆԻ,

ՎԱՐՊԳԷՆ ԵՒ ԱՍՏՐԻԱ

ՄԱՐԱՖԵԱՆՆԵՐՈՒ,

ՏԻԳՐԱՆ ՀՆՃԷԹԵԱՆԻ,

ՀՂԿ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ,

ՅԱԿՈՒԲ ԳԱԼՖԱՅԵԱՆԻ,

ԱՐԱԻՆԷ ՄԱՊԱՔԵԱՆԻ,

ԺՐԱՅԻ ՀԻՐԻՆԵԱՆԻ ԵՒ

ՄԱՐԳԻԱ ՔԷՕՍԷԵԱՆԻ